

A FELSŐHÁZ.

Megvan a közélet kimagasló intézményeinek az a tulajdonságuk, hogy több szempontból költenek figyelmet a közönségben. Ez a mi főrendiházunk esete. Együnknek talán a rang, mely vele jár, másunknak a vagyon, mely fényvel övedzi, tűnik szemébe, a harmadik régi eredetével kapcsolatos hagyományos jelentőségét veszi észre; egy negyedik meglehet azon tündök, mi szötte s tartja fen e pompás diszitményt demokrata intézményeink vásznában? melyik lesz tartósabb: az alap vagy a virág?

És a nagy közönség szemébe ötlő e tulajdonságok, valamint sok, itt elő nem sorolható nevezetessége főrendiházunknak egy csöppet sem válik hátrányára.

Rég megjegyezték felőlünk, országostul, minden demokrata törekvéseink dacára, hogy sok bennünk az arisztokratikus büszkeség. Aztán jogosultsága is van, legalább az önérzetnek, egy-egy jól végzett munkában. Német irta bár — igaz Göthe volt, — hogy csak a lumpok a szerények, a derék pedig érzi önbecsét, ránk illik teljesen. Mért ne illenék hát egy oly magas intézményünkre, milyen a főrendiház, mely századokon át betöltötte helyét?

Igen! az a történelmi származás, melylyel dicsekszik; a messze időkbe visszanyúló emlékek, melyekre Montalembert azt jegyezte meg, hogy a nagy emlékek alkotják a nagy nemzeteket, megint javára szólnak, hirdetik, hogy fölérnek a jelenbe, benyúlnak a jövő formálásába. Megőrzi karakterét intézmény, egyén egyaránt. Lehető-é? kívánatos-é? hogy csak főrendiházunk tagadja meg teljesen önmagát s úgy tűnjék el, mintha nyoma sem lett volna.

Vagy mért lenne hátrányára, hogy nagy vagyont képvisel? Ha vagyonfölhalmozódás nélkül nincs kultura, nincs független-

ség, nincs szabadság, mért szállnánk perbe a személyes és családi érdemek szülte, a szerencse által is környezett nagy vagyon tulajdonosaival. Perünk Schneider Euloguséhoz hasonlítana, ki a strassburgi Münster égbe meredő tornyára tűzte fel a jakobinus sipkát s aztán bosszút lihegve indítványozta, üssék le a tornyot, mert magasságával sérti a szabadság egyenlőségét. Nekünk nincsenek Schneider Eulogusaink.

Azon meg legkevésbé ütközött meg, hogy főrendiházunk születésére büszke. Hisz Darwin oly okosan megmagyarázta, hogy az élő példányok átörökítik szerencsés keresztezés mellett kiválóbb tulajdonságaikat utódaikra s hogy a physiologiai törvénynek köszönhető a szebb és erősebb faj kiképződése és fenmaradása. A természetes kiválasztás törvényének hatása megérzik az erkölcsi életen is, miként ezt historikusok, poeták vallják; azon hát csak örvendenünk lehet, hogy nagy számmal vannak közöttünk az ősök személyes érdemeit és erényeit átöröklött s ugyanazon erényeket gyakorló utódok, kikben a vér nem vált vízzé. Persze mindig felteszszük, hogy e nemesb faj személyes érdemeiért nyerte kiténtetését s hogy unokáiban nem korcsosodott el, mire, a körülmények átalakító erejénél fogva, megint van eset.

De ha mindezt ekként szemügyre veszem is, még mindig nem látom be, hogy a születés, a vagyon, a rang, a mult, bármily combinatio, vagy permutatio mellett, hogyan okolna meg egy törvényhozási intézményt; még kevésbbé látom be, hogy egy historikus törvényhozási kamra e symptomái akár együtt, akár külön-külön, hogyan volnának zsinórmértékül vehetők a törvényhozó intézmény átalakításánál. Tetszik tudni nem symptomát, hanem principiumot keresek. S épen mert a dolgok valódi okát keresem, nem lesz tán egészen felesleges itt is szóvátenni e sürgősnek nyilvánított kérdést. Jogcímünk van rá, a philosophia épen a dolgok oki összefüggésével bánik, azt keresi, hogyan lenne megmagyarázható e tarka világ az eszmék világánál.

Eszmét s nem érdeket mondtam; s rögtön elfoglalom az alapot, melyre a kérdés fürkészésében állok: a törvényhozás az alkotmány intézménye, az alkotmány az államé; s kitűzöm a célt, azt akarom megvilágítani, mi szerepe van az államban az alkotmánynak s az alkotmány keretében a törvényhozásnak, tehát, hogy mi elvek szolgálhatnak zsinórmértékül a törvényhozás

második kamarájának, mondjuk röviden: a felsőházak átalakításánál.

Eddig, az elvekig terjed a philosoph feladata és nem tovább. Az ügyek vitele a gyakorló politikus dolga, kiről szivesen ismerem be, hogy népe jelenére több áldást vagy csapást hozhat, mint a mennyit egy philosoph kigondolni bír. Azt is beismerem, hogy a még oly eklátánsan kimutatott elvek is módosulást láthatnak a gyakorlatban és pedig a nép és politikusa hasznára, a nélkül, hogy az elv magát megveretve hinné. Hisz az eszme áll mióta a világ; felé a kor csak fokról fokra hág, mint ezt Erdélyi János oly szépen megírta.

I.

Két határvonal, két szélsőség közt mozog minden történelmi állam, jelölve, hogy az állameszme a gyakorlatban tényezőinek hol egyik, hol másik felére billen, a nélkül, hogy e tényezők akár egyikén akár másikán kiadhatna; a nélkül, hogy megfelelő határvonalakon, az állam tönkretétele nélkül, túlcsaphatna. Ez egyik határvonal az úgynevezett despotia, vagyis az állameszmének történelmileg is ismert ama gyakorlati módja, melyben a hatalmat kizárólag egy személy birtokolja. Legérthetőbben XIV. Lajos francia király fejezte ki, hogy mi a despotia: az állam én vagyok. Mi — nem ugyan e történeti ténynek, hanem általában ez állami szélsőségnek csak bővebb leírását adjuk, midőn megjegyezzük, hogy a despota akarata, vágya, szeszélye helyettesíti a törvényt. Alaptörvények vagy intézményekre semmi szüksége. Még a legnélkülözhetlenebbnek hitt intézmények is, minők a jogszolgáltatás, a közigazgatás, ki vannak vetve szabályos medrökből, kitéve az önkénynek. Ez önkénytől függnék a területén lakó egyének egyenként, mint tömegükben. Nincsenek polgárai, csupán szolgái. Hogy a szolgák egy része az udvar csalárd melegénél sütkérezik s fényben és kitüntetésben ragyog, a másik nagyobb rész pedig zaklattatást tűr és terheket visel, érdemileg keveset változtat a dolgon, valamint az az esetleges körülmény sem, hogy jó vagy rossz ember-e a despota? Ha jó, mint ezt a sok helyen magasztalt becsületes absolutismus példázza, hatását akkor is elhibázza, jóságát szolgái összeségére ki nem terjesztheti, vagy ha kiterjeszteni vágnék, az apai gondos-

kodás látszatát, a sült galamb osztogatását ölti fel, melylyel az egyének tevékenységét, a viszonyok iránt ellentálló erélyét fojtja el s így az elernyedésnek, a közeli hanyatlásnak s esetleg végbukásnak lesz okává. Megöli a jövőt. Ha rossz ember a despota, — s mért lenne despota, ha rossz ember nem volna? — szolgálai személyes és vagyoni biztonságát feldúlja s nyomait félországon át máglyák és bitók jelölik. S mindezek történnének az állam nevében, melynek e szerint a despotia csak torzalakja, amennyiben a központi hatalom, minden ellensúly nélkül, kizárólag egy személy birtokában van.

Másik, a despotiával homlokegyenest ellentétes s eredményeiben vele mégis szórén-szálán egyező torzalakja az állam megvalósulásának, tehát ama második szélsőség, melyről szóltam: az anarchia.

Korunknak maradt fenn az a nem irigylendő dicsőség, hogy anarchista pártokról beszéljen, hogy programokat koholjon a társadalom megmentése érdekében, anarchikus államforma címén, hogy nagy fájdalomában, min gúnyolódni éppen nem kívánok, kigondolja a kigondolhatatlant. Mert mi az anarchia? ha nem oldott kéve, megbomlott központi hatalom, melynek egyedei egyenként hullanak szét, átengedve egymást az erősebb élelmeségének. Megszűnik minden, embert emberhez fűző kapcsolat. Nincsenek alapintézményei, nem lehet jogszolgáltatása, nem polgársága. Vannak csupa pyhsikai atomjai, kiknek akarata külön-külön törvény, s e törvény végrehajtója »a ki bírja, az marja«... Védőkörlátait széttépett állatsereglet az anarchia, mely önmagát emésztí fel. Egészen okosan van, hogy minden állam védi magát e bomlasztó törekvések ellen, hisz azért élő idea az állam, hogy védje magát, csak aztán okosan is védje. Mert minden torzalakja dacára elv nyer kifejezést az anarchista törekvésekben, az a kétségbeesett elv, hogy ha a központi hatalom fentartásával az egyének, a nép, a társadalom nem boldogulhat, megpróbálja a boldogulást központi hatalom nélkül, mert élni akar. E vágya pedig mért lenne jogtalan; e szó: jogtalan nem is illik rá, mert a jog természeténél fogva az élet fölött nem disponál, az lévén első tétele, hogy az életet, mint physikai tényrt respectálja és respectáltassa.

Ekként, ha lefejtjük torzalakját, az anarchia úgy tűnik föl

előttünk, mint a társadalom életérdeke, melyet a központi hatalom mellett az állameszme második alkotó tényezőjének kell fölismerünk.

Úgy tetszik tehát, hogy a tényekhez maradunk hűk, ha az állam egészséges eszméjét a kimutatott két szélsőség közt, a mindkettőben félszűzségre jutott elvek egyeztetésében és ellensúlyozásában keressük, ha úgy fogjuk fel az államot, mint a társadalom centripetál kapcsolatát a jog fentartása érdekében.

Nem tudományos meghatározások adása azonban ezuttal dolgom. Összes törekvésem csak oda irányul, hogy a központi hatalmat s másfelül a társadalmat úgy mutassam be, mint egyenrangú tényezőket, melyek érdekei kiegyeztetésétől függ az állam és polgárai jóléte, boldogsága; e kibékítés módozatainak megtalálása s alkalmazásától függ, természetesen mindig országa és kora korlátai közt, a politikus dicsősége.

Hasonlít a gyakorló politikus feladata az egyszerű s mégis nagy tényezőkkel szemben az építéséhez, kinek épen ily egyszerű s az architektúrában sokképen kihasznált elemekből kell construálni műalkotásait, tudniillik: az egyenes és a görbe vonalból. Mindkettőnek stylje kiképződött már, amazé a görög építészet műremekeiben, a görbe vonalé a római, a byzanci, a mór, a román, a csúcsives alkotásokban; sőt e két vonal combinációja is sokszerű kifejezést lelt a különféle nemzetek renaissance-épületeiben. Új építészeti styl teremtésének reménye nélkül, az egyenes és görbe vonal egyszerű elemeivel, mégis azt követeljük az építéstől, s ez magának is ambíciója, hogy alkosson nekünk ujat, oly épületet, mely a mi eszméinket és törekvéseinket beszéltesse. S ha van tehetség az építésben, meg is teszi, tanui modern középületeink, melyek a genialitás üdeségét viselik homlokukon. Ép úgy a rátermett államférfi, noha jól ismertek az elemek, melyekkel bánik, noha ez elemek: a központi hatalom és társadalom combinációjában előszámlálhatatlan változatokat mutat föl a történelem, tud ujjabb meg ujjabb alakot adni népe törekvéseinek; nem is egyéb a feladata, mint hogy eltalálja s kifejezze az egyszerű elemekkel népének törekvését.

Azon eszköz pedig, melylyel e törekvéseknek eleget tehet, a melylyel hát az egymással ellentétes két tényezőjét az állami eszmének esetről esetre összhangba hozza, súrlódásaikat felfogja első

sorban alapintézmények teremtésében, vagy a mennyiben megvolnának, csak esetleges átalakításában áll. Ez alapintézmények összességét nevezzük röviden alkotmánynak, melynek feladata, mindenkor a központi hatalom megőrzése mellett, oly institutiók teremtése, melyeken át a széthúzó társadalom az államra befolyását érvényesíthesse, hogy így korlátul szolgáljon a despotiára mindig hajlandó központi hatalomnak, viszont korlátul szolgáljon a szélrózsa minden irányában szétbomló társadalmi erőknek. — Intézményeknek kell felfogni az egészséges állameszme ellen jövő hatást, származzék az akár a társadalomtól, akár a központi hatalomtól. Ez intézményekben merítsen erőt, mint Anteus, a központi hatalom a társadalommal érintkezésében; ez intézményekben hallassa szavát s értesse meg törekvéseit a központi hatalommal a társadalom, mert üdv mindkettőjükre a békés kiegyezésben, ez alapintézmények okos használatában van. S épen ez teszi az alkotmánynak s összes alapintézményeinek egy államférfiúra megbecsülhetetlen voltát, melyekhez, ha már készen találja, óvatosan nyúl, de ha hozzányúlt s alakítani akarja, reformáló munkáját a napi érdekek fölött álló elvek mérlegeléséből veszi.

Ha előttünk nem volna a historia, hogy tanuságot tegyen az államok különböző alapintézményeiről, azon szegletkövekről, melyek alkotmányaiknak basisát alkotják s nem igazolná, hogy mindegyikben, noha más-más neveken, a lényeg a központi hatalom és társadalom combinatióján fordult meg, még azt hihetnők, hogy előadásunk nem a realitásnak, legfőlebb egy érdekes philosophiai hypothesisnek felel meg. Ámde a historia tesz tanuságot, s tanusága azt vallja, hogy kezdve a korunkban sem ismeretlen, úgynevezett octroyált alkotmányon, föl a szabadságukat legmesszebb időkig visszavívó társadalmaknak az állami ügyekre intézmények alakjában gyakorolt befolyásáig, sőt fel korunk alkotmányaiban mintaképpül tekintetni szokott parlamentaris alkotmányig, mindenütt ez ős elemek egymásra hatását, ellensúlyozását, szabályos intézményekbe foglalását tapasztaljuk. A parlamentaris alkotmány tökélye minden más ismert alkotmány felett épen abban áll, hogy e két elem egymásra hatásából ugyanannyi hatalmat alkotott, tudniillik a társadalom befolyásának biztosítására a törvényhozó hatalmat s ettől külön, szintén szabályos intézmény alakjában fentartja a központi, illetve a végrehajtó

hatalmat. S hogy még e kettőnek egymással való surlódását, esetleges összeütközéseit is kikerülje, közbe élte harmadikul a kormányzó hatalmat, mely az előbbi kettő közt libegve, a törvényhozás többségéből, a souverain bizalmára, esetről esetre töltetik be s ime felé a felelősséget, a törvényhozás felé a kezdeményezést gyakorolja. — E három hatalom, ha a megszokottság miatt annyira köznapi nem volna, azt mondanám csudás összevágásán, békés megegyezésén fordul meg ma emberileg az államok sorsa.

E parlamentáris alkotmányban, nyilván látni való, minden közérdek gócpontja a kormányzó hatalom, az úgynevezett ministerium kezében van. A ministerium a valódi államférfiak helye, s ambíciójuk egyetlen tárgya. Ez azon tetőpont, melynél fölebb egy államférfi sem vágyakozik, mert nincs hova vágyania. Épen azért minden államférfinak elvszerű hivatása, hogy a kormányzó hatalom két bázisát, tudniillik a törvényhozó és végrehajtó hatalmat szabályos intézményük keretében megtartsa, nehogy a bennük rejlő őserők, visszaemlékezve eredetükre, egymás ellen forduljanak s kilöketve sarkpontjaikból, megközelítsék a despotiát vagy az anarchiát. Mert tagadhatatlan, hogy a hajlam ez irányban mindkettőnél megvan. Akár Aeolus szelei, csak rést kapjanak börtönük zárain, vihart támasztanak. Nem holt gépek ez állami intézmények, hogy csupán mechanismusukra kellene ügyelni, hogy tisztán tartassanak s kerekeik egymásba vágjanak. Könnyű lenne úgy a politikus feladata! Jobban hasonlítanak a folytonos ingásban levő delejtűhöz; egy-egy erősebb hatásra ez intézmények is kifordulnak sarkaikból s jaj a korszaknak, mint Hamletnek, ki arra vállalkozik, hogy helyökre visszasegítse.

Emberek töltik be ez intézményeket, kik ez intézmények keretébe is magukkal hozzák érdekeiket, szenvedélyeiket s ami ez intézmények természetéhez legméltóbb, egyuttal véleményeiket. Véleményeik alakulása pedig gyakran még érdekeik- és szenvedélyeiktől is független, oly általános okoktól függ, melyek eredetüket a szellemi élet egyéb köréből is veszik, a szokásokból, az erkölcsökből, idealokból, művészetekből, mindenek fölött pedig az igazságból. Az u. nevezett s a politikai életről még oly távol állani látszó, tudományos vívmányok, a nevelés és tanítás útján s még inkább az emberből kiolthatatlan tudvágy útján a főkbe behatva, a régi vélemények életgyökereit egyenkint kité-

pik s újabb, mindenre átható véleményeknek válnak szülő anyjává. S épen mivel e véleménynyel kútforrásai szélesebbek, általánosabbak, mint az egyéni érdekek és szenvedélyeké, kihatnak mindegyőnkre. Nincs ellenök védve a trón, nincs a kunyhó; nincs a mi historikus főrendiházunk sem. Ez intézményünk e percig még azon keretben mozog, melyet mult idők, mult véleményei és még mulékonyabb érdekei alkottak. E mult vélemények és érdekből származó tételes törvényeink szabják meg maig működése körét, mikor körülötte minden átváltozott, át a souverénitásra, át a társadalomról alkotott közvélemény. Sőt tagjai egyéneként mind velünk éreznek és gondolkoznak, hisz korunk nézeteiből — Schiller mondta az erős szót — ép úgy ki nem búhatnak, akár csak bőrükből. S mégis, ha az egyéneként modern egyének hivatalosan, mint főrendiház megszólalnak, oly csodás véleményeknek adnak kifejezést, melyen parfum helyett penész-illat érzik. Inkább hangot sem adnak hát, s unalmasan tengetik hátralevő napjaikat. Hosszú idő óta már, ha csak hasznavehetőségükből itélnők meg szükségességüket, tudniillik a főrendiházét, rég napirendre tért volna felette a közélet.

Hátra van annak megpróbálása, hogy más, modernebb alakban tehetne-e hasznat e törvényhozási második kamra? Fülmerül hát az, a közélet minden tényezőjét egyaránt érdeklő kérdés: mi alakot adjunk e második kamarának s e kérdés előttünk, philosophálok előtt, így formulázható: a közvélemény mai állásában mi elvek szolgálhatnak zsinórmértékül a törvényhozás második kamrájának alakításában?

II.

Azt találtuk, hogy a központi hatalom és a társadalom közt oscillál minden historikus állam s ez ellentétes hatalmak kibékítésére teremti meg, a termékeny emberi fő, azon intézményeket, melyeket az állam alkotmányának hívunk. Egy alkotmánytörténet feladata lehet ez intézmények részletes ösmertetése s ebből következtetések huzása. Mi kénytelenek valánk csupán a főbbekre irányozni figyelmünket, a két ős hatalom partjai közt legjobban kiemelkedő hullámcsapásokra. És ha e szempontból mérlegeljük az alkotmányos intézmények becsét, két tipikus alakjára akadunk az államképződésnek; mindkettő közép utat

tart a sokszor említett két szélsőség közt, ezek egyike az úgynevezett fejedelmi állam, másika a köztársaság. Emez közelébb áll a társadalomhoz, amaz a központi hatalomhoz. Mindkettőben más helyzete lesz, a tényekben egyébként rokon alapintézményeknek, az alkotmánynak. Mindkettőnek meg lesz központi hatalma, törvényhozása és kormánya; ez intézmények helytállása és alkalmazása mégis a kettőben egymástól eltér, még pedig azon súlypont szerint, melyen a fejedelem, és a köztársasági állam külön-külön megfordulnak.

Mellőzve most ezen út-módok megbeszélését, melyeken a társadalom jogszolgáltatásban, közigazgatásban stb., e tisztán államinak tekintett functióban részt vehet, melyek akár fejedelmi akár köztársasági legyen az állam, egyformán érvényesíthetők, fordítsuk figyelmünket a legfontosabbra és pedig előbb köztársasági államról szólván, a törvényhozásra, mint melyben van az államformának súlypontja.

Annál a pontnál sem állapodunk meg, hogy bővebben vizsgáljuk, vajjon a társadalom nyers egészében, directe részt vehet-e a törvényhozásban? mint ezt a classikus demokráciák hajdan megvalósították, a mult században pedig Rousseau ábrándozott felőle. Eldöntöttnek tartjuk, hogy az egyenlőségi eszmén, nemzeti törekvésekkel alakult, mai nagy államok társadalmi csak képviselő útján gyakorolhatják befolyásukat az államra, tehát, hogy a törvényhozás csak képviselő útján alakulhat meg, mely tétellel egyébként nem akarunk präjudikálni a lejjebb megbeszélendő második kamara összeállítási módjának.

Az is kívül esik a mostani vizsgálódásunk körén, általános szavazat alapján állíttassék-e a törvényhozó testület, vagy pedig az általános szavazás bizonyos határozásával, mely korlátozásnak principiumait philosophice is ki lehet mutatni.

Itt arról van most a szó, hogy a köztársasági állam súlypontját, a lehető tágkörű szavazati jog alapján szervezett törvényhozásra fektetvén, mi szerepe lesz mellette a többi közhatalomnak? mi intézményekre van szükség, hogy az állami életbiztonsága ne veszélyeztessék?

Annait tartok csupán e kérdésre adandó felelet előtt szükségesnek megjegyezni, hogy egyébként úgy a fejedelmi, — mint a köztársasági államban — a képviselő összeállításában, az elméletileg tárgyhöz illőn maig még fel nem dolgozott »társadalom« egyéni erői, mint gyűjtőszóval nevezni szokás: a »nép«

jő tekintetbe; ama collectiv társadalmi erők, melyek részben a mult hagyományai, mint nálunk a megyék, a főiskolák, részben az ujabbkori társulási eszmék szüleményei, túl a rendén elhanyagoltatnak. És így történik, hogy a társadalom nevében bár s mégis pusztán ennek atomikus erői képviselétéből, a »népből« alakult törvényhozási első kamra, a képviselőház lesz a köztársasági állam centruma, mint Franciaországban az eset. Ez elemekből összeállított törvényhozó testület pedig magán viseli eredetének képét, túl a rendén fogékony úgy az anyagi, mint erkölcsi terén felmerülő aspiratiók fölszínre vetésére, arra mindenestre, hogy a központi hatalom gyengítésével, mentül több bizassék a feje és zsebe önállására büszke társadalomra, mint ezt meg Amerika példája igazolja.

Ez úgynevezett liberális, esetleg radikális irány haladjon aztán a kigondolható legtávolabbi szélsőségig, egy pontját nem veszélyeztetheti az állami életnek, nevezetesen az állam valamennyi tagjára egyaránt mérvadó törvények kötelező voltát, illetőleg e törvényeknek kényszer útján is való végrehajthatását, tehát azon központi hatalmat, melyet az állameszme szükségképeni tényezője gyanánt ismertünk föl. S ha meggondoljuk már most, hogy a köztársasági állam a központi hatalomnak, az intézmény természetében rejlő erőnél több erőt adni nem képes, annak kurt. időközönként vitelére, minden lehető korlátozások közt polgártársai egyikét bizza meg, önként következik, hogy más intézmény alakjában kell gondoskodnia, a közhatalmak egyensúlyban tartása végett, s e más intézmény nem lehet más, mint a törvényhozás mellé állított egy második kamara, a senátus, mely hivatásában rokon, épen mert törvényhozási intézmény a mi főrendi házunkkal, illetve célba vett felsőházunkkal.

A felsőházak szükségességét köztársasági államban, épen az állam szilárdsága, a mindenkoron kívánatos rend érdeke indokolja. Nélküle a demokratia könnyen demagogiává fajulna.

Hamarabb nélkülözhetné a felsőházat a fejedelmi államforma, amire, mint tudjuk, s tőlünk nem is távol van eset. Érvünket a felsőház szükségessége s alakításában mégis nem egy esetleges tényből, hanem az elvek logikumából kívánjuk meríteni, s

erre térve mindenekelőtt azon nevezetes különbséget constatáljuk, mely a fejedelmi s a köztársasági államok közt van.

Kettejüknek az a nevezetes különbsége van, hogy a fejedelmi államban a központi hatalom nem csupán az intézmény erejével van szervezve, mintegy védő bástyákkal ellátva a társadalom bomlasztó törekvései ellen, de a bástyákon belül, a társadalomtól független, születése jogaira támaszkodó úr is lakik. Elementaris ereje van minden fejedelmi államban a központi hatalomnak. Birtoklója ember, küzd létért, mint bármelyönk, s önfentartásának harcát még a központi hatalom sáncai is védik. Rá is nyomja a fejedelem saját karakterének bélyegét mindig — hiába tiltakozik ellene az angol felfogás: a király rosszat nem tehet — rá: korára, nemzetére. E karaktert pedig előzetesen megállapítani nem lehet, tájékozást csupán az átélt események örömei, vagy szenvedései nyújtanak felőle. Igen csekély az, amit e részben inductiv bizonyossággal eleve megjósolhatunk. Ilyen lehetne péld. ez: még eddig minden király viselt háborút s belőle elegendő bizonyossággal következtethetjük, hogy az eljövendő királyok is fognak háborúskodni, tessék vagy nem a társadalomnak. A fejedelem nem könnyen enged a társadalom törekvéseinek, egyrészt azért, mert hivatalszerű feladata a társadalom együtttartása, másrészt azért, mert személyes érdekei ellene vannak a hatalom megosztásának. A fejedelmi állam irányzata ez egy oknál fogva, t. i. hogy súlypontja a központi hatalmat képviselő fejedelem személyén nyugoszik, homlokegyenest ellenkező a köztársasági államban kimutatott liberalismussal; elve a rend, a status quo, sőt ha lehet a retrograd irány, mely annyit jelent, hogy mellőzhetetlen intézményei a társadalom lehető kizárásával a központi hatalom előnyére illetőleg befolyása növekvésére alakittassanak át.

Ez egymással homlokegyenest ellentétes törekvéseket figyelembe venni hivatott, azokkal számoló s békés megoldásukat elősegítő államférfúi bölcsesség a fejedelmi államban arra fog törekedni, a dolog logikuma hozza ezt magával, hogy a törvényhozás tekintélye emelkedjék, még pedig azon irányban, hogy megóvassék a központi hatalom befolyásától, s közelebb vitessék egyedüli forrásához, a társadalomhoz, melynek szükségképeni emanatiója. Ennek kell lenni a vezér-

elvnék egy fejedelmi államban a közhatalom egyik nevezetes tényezője: a törvényhozás alakításában, illetőleg átalakításában. Fejedelmi államban a liberalismus jelszava épen ez elvnek, a társadalom szabadságai tágításának felel meg; viszont a conservatív, illetőleg retrograd jelszavot fogja zászlójjára írni minden olyan törekvés, mely itt, a fejedelmi államban, azon töri fejét, miként növeltesék a korona befolyása intézményeink legföltettebbjére, a törvényhozásra.

Különben pedig fejedelmi államokban ép úgy, mint a köztársaságiakban a törvényhozó testület összeállításában az az elv az irányadó, hogy a »nép« vagy mint főlebb is mondám, a társadalom egyéni erői folynak be szavazataikkal. Már hiába! a történeti fejlődés hozza ezt magával, s ma a történeti fejlődésnek még mindig e stadiumán vagyunk, melyen a társadalmi élet másik fele, a collectiv erők, a törvényhozás alakításába be nem folynak. Ha pedig nemcsak tényleg, de elvben is úgy állna, hogy »a nép« képvisellete az egész társadalom kifejezésének volna tekinthető, teljesen jogosultnak kellene tartanunk a törekvést, mely minden felsőházat, egy fejedelmi államban, megszüntetni kíván. Ez azonban nincs úgy, s épen e körülmény indokolja legerősebben a törvényhozás egy második házának, a társulatok, s egyéb magasb érdekkörökben történelmileg is kifejezést nyert közcélok képviseltetésének eszméjét.

Ehhez járul aztán, a felsőházak szükségességére felhozatni szokott amaz indok, hogy elhamarkodás, vagy pártszenvédelekből hozott képviselőházi határozatoknak, törvénynyé válás előtt, legyen correctivuma. S correctivumot megint ki gyakorolhatná illetékesebben s épen egy fejedelmi államban, mint a közcélok szolgálatában megedzett, társadalmi collectiv erők kifolyásából alakított felsőház.

Abból indultunk ki, amivel végezzük fejtegetésünket, hogy az elvek alkalmazása a politikusok dolga. S nekik a szoros értelemben vett elveken kívül sok oly tényezőt is számításba kell venniök, melyek az elvek logikumát bizonyos fokon megakasztják s végkövetkezéseiket levonni nem engedik. E miatt sohasem szállunk velök perbe. Hiba csak az volna, ha az elveket meg nem értve, fonákul alkalmaznák, vagy ha egyáltalán nem volnának elveik.

Sárospatak.

Bokor Főzsef.